

La carestia de blat de 1374-1376 a Cervera

Pere Verdés Pijuan

Institució Milà i Fontanals. CSIC-Barcelona

1. Introducció

A partir dels s. XII-XIII, coincidint amb una època de creixement econòmic i demogràfic a tot l'Occident europeu, el pa esdevingué progressivament el component bàsic de l'alimentació del poble menut. Les qualitats del blat com a aliment humà, la seva facilitat de transport, emmagatzematge i comercialització contribuïren a consolidar aquest consum, sobretot als nuclis urbans. L'augment de la demanda de cereals, però, aviat topà amb els límits d'uns cultius extensius i les necessitats simultànies i discordants d'altres productes agraris (vi, oli, carn, fusta, matèries primeres per a la manufactura...) a les puixants ciutats. En aquestes circumstàncies, les oscil·lacions metereològiques provocaren sistemàticament, des de la segona meitat del s. XIII, males collites i dificultats d'abastament frumentari. La inquietud que es derivava de la manca de pa i el perill de desordres i avalots feren que les autoritats centrals i locals adoptessin un seguit de mesures destinades a assegurar un fluid aprovisionament blader i una distribució mínimament equitativa de les existències entre tota la població urbana durant les conjuntures desfavorables¹.

Tot i que durant aquella època la Corona d'Aragó produïa prou blat per cobrir les seves necessitats en períodes de normalitat i que la vila de Cervera es trobava dins una de les principals zones productores del Principat², això no era cap garantia per una agricultura mediterrània hipotecada pels sols prims, una escassa i mal repartida pluviositat, una tecnologia agrària feble i un adobament exigü. Aquest fet explica que ja l'any 1294 el rei Jaume II

* Aquest treball s'inscriu en el Projecte d'Investigació "Corona, Cortes y fiscalidad en Cataluña: las transformaciones del sistema fiscal durante la segunda mitad del s.XIV y su incidencia social" dirigit per Manuel Sánchez Martínez i amb el finançament de la DGICYT (PB 95-0073).

1. A. RIERA, *Els pròdroms de les crisis agràries de la Baixa Edat Mitjana a la Corona d'Aragó (1250-1300)*, dins "Miscel·lània en homenatge al pare Agustí Altisent", Diputació de Tarragona, 1991, pp. 35-72.

2. E. SERRA, *Los cereales en la Barcelona del s.XIV*, Memòria de Llicenciatura inèdita, U.B., 1967, p. 51.

atorgués un privilegi protegint a tots aquells que portessin vitualles a Cervera i que, l'any 1317, un altre privilegi reial contemplés la potestat dels regidors de fer ordinacions contra l'especulació en temps de necessitat³. No obstant, la primera gran carestia que trobem ben documentada a la vila és la de 1333; el cèlebre "mal any primer" estudiat per M. Turull⁴.

En el present treball ens ocupem d'una altra de les grans crisis de subsistències que afectà Cervera, concretament la de 1374-1376. Durant aquells anys, la successió de dos o tres males collites provocades per la sequera donaren lloc a una de les fams més terribles i generals a la ribera occidental del mediterrani⁵. Diversos historiadors han documentat o estudiat el fenòmen a diferents llocs de Catalunya⁶ i el que exposem a continuació està destinat a ser una aportació més en aquest sentit de cara a una necessària síntesi sobre el tema. Malauradament la documentació municipal (la més útil per aquestes qüestions) conservada a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera per l'època en qüestió és molt parcial. Amb tot, mercés a la combinació de dades de procedència i caràcter divers (entre les quals cal destacar una primera incursió en els registres del fons de Cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó), presentem un quadre del desenvolupament de la crisi a la vila i de l'actuació de les autoritats locals per fer-hi front.

3. M. TURULL, M. GARRABOU, J. HERNANDO i J.M. LLOBET, *Llibre de privilegis de Cervera (1182-1456)*, Fundació Noguera, Barcelona, 1991, pp. 56-57 i 69-71.

4. M. TURULL, *El "mal any primer". Traslats socio-polític i crisi de subsistències (1333)*, "Miscel·lània Cerverina", IV (1986), pp. 43-70.

5. M. J. Larenaudie, que estudia les fams al Languedoc durant els s. XIV i XV, pren com a exemple la de 1374-75 (M.J. LARENAUDIE, *Les famines en Languedoc aux XIV et XV siècles*. "Annales du Midi", 1952, pp. 32-35). J. Glenisson estudia aquest mateix tema a les províncies italianes dels Estats pontificis, on la carestia ve precedida d'una manca de precipitacions i es veu agreujada per una epidèmia (J. GLENISSON, *Une administration médiévale aux prises avec la disette: la question des bles dans les provinces italiennes de l'Etat Pontifical en 1374-75*, "Moyen Age", n° 3-4, 1951, pp. 303-326). L. Stouff tracta el cas provençal (L. STOUFF, *Revêtement et alimentation en Provence aux XIV et XV siècles*, Ed Mouton, Paris, 1970) i M. Tangheroni el sard (M. TANGHERONI, *Aspetti del commercio dei cereali nei paesi della Corona d'Aragona*, Peceni Editore, Pisa, 1981), i en ambdós casos les males collites també són provocades per la sequera. En l'àmbit peninsular, M. Berthe dedica un apartat de la seva obra a la fam de 1373-1376 en terres navarreses (M. BERTHE, *Famines et épidémies dans les campagnes navarraises à la fin du Moyen Âge*, SFIED; Paris, 1984, pp. 378-381) i R. Narbona dona una interessant bibliografia per conèixer aquesta i altres caresties a València (R. NARBONA, *Finanzas municipales y patriado urbano. Valencia a finales del Trecentos*, "Anuario de Estudios Medievales", 22 (1992), pp. 485-512 (pp. 496-502).

6. Els primers treballs foren els de P. Tutusaus, que estudià el denominat "mal any" a Barcelona (P. TUTUSAUS, (1374-1375) *Un "mal any" en la ciudad de Barcelona*, Memòria de Llicenciatura inèdita, U.B., 1986) i el de A. Curto que ho féu a Tortosa (A. CURTO, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, s.XIV*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1988, pp. 214-219). Posteriorment també parla d'aquesta crisi frumentària C. Guilleré per Girona (C. GUILLERÉ, Girona al s.XIV, vol I, Ajuntament de Girona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 300) i, darrerament, han estat publicats dos interessants treballs sobre els casos de Manresa (M. TORRAS, *La carestia de blat de 1374-1376 a Manresa*, dins "La crisi de l'Edat Mitjana a la Catalunya Central", Miscel·lània d'Estudis Bagencs, 9 (1994), pp. 101-138) i la ciutat i Camp de Tarragona (N. CANYELLES, *L'any de la fam al camp de Tarragona (1374-1376)*, dins "XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals. La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)", Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1996, p. 263-281).

2. El bloqueig del comerç de cereals

2.1. El tancament del mercat local

El primer indici de carestia bladera de 1374-76 fou el tancament de mercats decretat per les autoritats de les diferents poblacions catalanes. Durant el mes d'abril de l'any 1374 els regidors de Barcelona i Tortosa, importants centres del comerç cerealístic, havien començat a mobilitzar-se en previsió d'una mala collita i les consegüents dificultats d'abastament⁷. Aquest fet-sobretot la inquietud dels consellers barcelonins- féu saltar l'alarma arreu del país, on s'aturaren les existències automàticament per tal de garantir la pròpia provisió⁸.

Precisament, el primer esment de crisi en el cas de Cervera és del 26 de juliol de 1374, quan el rei Pere el Cerimoniós ordenava als paers que permetessin treure a Pere Desvall, conseller i tresorer reial, resident a Barcelona, les 50 mitgeres de forment que havia comprat a la vila. Les paraules del monarca deixen entreveure que la situació del moment a les zones productores interiors no era tan greu⁹ i aquest extrem sembla confirmar-se amb la presència de representants del municipi barceloní a Cervera i a l'Urgell durant els mesos d'hivern de 1374-1375, comprant blat per a aquella ciutat¹⁰.

Tot plegat indica que la collita de 1374 no fou bona, però cal preguntar-se fins a quin punt el consegüent bloqueig del comerç de cereal i l'especulació no jugaren un paper important en l'inici de la carestia.

7. El dia 6 d'abril de 1374, el municipi barceloní va confiscar un vaixell que es dirigia a València per falta de cereal a la ciutat (P. TUTUSAUS; *Op. cit.*; p. 66) i aquell mateix més el govern municipal aturava el blat que hi havia a Tortosa i obria diligències encaminades a abastir la població (A. CURTO, *Op. cit.*, 214-215).

8. El temor o recel envers la reacció de Barcelona en aquest tipus de situacions no és una cosa nova: l'any 1356, per exemple, després d'un període de sequera el consell cerveri, per tal d'evitar mals majors, es veurà obligat a impedir la sortida de gra de la vila davant les compres massives realitzades per mercaders barcelonins (AHCC, FM, Consells, f. 58-61, 1356-agost-2).

9. "... Per lo feel conseller e tresorer nostre, en Pere dez Vall, es estat proposat davant nos que vosaltes no havets jaquides traure de la vila cinchquanta migeres de forment que hi havia fetes comprar a obs de provisió de sa casa, dients e allegants que aquelles havets obs a provisió de la dita vila, de que-ns som meravellats com sapiam de cert que aquí havets enguany haüdes tals messes que freytura de forment no podets haver e part açò que-us hi ha vengut de diverses parts, perquè aytal veda e specialment a persones qui sien oficials nostres no degrets haver feta...". Seguidament, el monarca ordenava que es lliurés, sense cap coacció i sota pena de 100 florins d'or, el dit forment a un porter que el portaria a Barcelona (ACA, Cancelleria, reg. 1091, f. 32v.).

10. El 28 de novembre de 1374 Barcelona s'aprovisionava de blat a Cervera, on havia enviat una missatgeria (E. SERRA, *Op. cit.*, p. 8) i durant els mesos d'agost a setembre de 1375 les despeses efectuades per la "botiga del blat" barcelonina a Urgell ascendien a un total de 150.000 s.b. (P. TUTUSAUS, *Op. cit.*, p. 99).

2.2. L'actuació reial per fer front a la crisi

Certament el tancament de mercats es produïa com un moviment reflex i potser desmesurat que podia tenir efectes contraproductius. Això és el que es desprèn de la reacció de l'autoritat reial, que prengué tota una sèrie de mesures per tal de controlar-los¹¹.

Inicialment fou publicada una disposició d'abast general contra les restriccions decretades en la compra-venda de cereals¹². Alhora, el monarca atorgava un seguit de guiatges a particulars i comunitats locals que els havien de permetre proveir-se de gra per al consum¹³. La finalitat de la iniciativa era afavorir una redistribució de la collita d'aquell any a nivell de tot el Principat¹⁴ i garantir l'abastament de la ciutat comtal¹⁵. Els resultats, no obstant, no foren els desitjables i, llavors, el rei endegà una novedosa temptativa¹⁶: intervenir el mercat de cereals a nivell de tot el Principat.

Durant el mes de setembre de 1374 aparegué una "*Ordinatio super aforamento grani*" en què es fixaven els preus que, teòricament, havien de tenir els cereals des de l'octubre d'aquell any fins a l'agost de 1375 a tot Catalunya¹⁷. La taxació anava acompanyada d'unes ordinations d'abast

11. Sobre la iniciativa reial respecte a la protecció del lliure comerç blader al Principat i la facultat del monarca per intervenir-lo en cas de carestia, vegeu: A. RIERA, *Op. cit.*, pp. 58 i ss. i M. SÁNCHEZ, *Guerra, avituallamiento del ejército y carestías en la Corona de Aragón: la provisión de cereal para la expedición granadina de Alfonso el Benigno (1329-1333)*, "Historia. Instituciones. Documentos", 20 (1993), pp. 523-549 (p. 543-545).

12. ACA, Cancelleria, reg. 926, f. 109 v.- 110 r.

13. En un d'aquests guiatges, concretament el concedit a Andreu d'Ardèvol, notari de Cervera, a 2 d'agost de 1374, se li permetia comprar i treure de qualsevol terra senyorial o reial cereals per la seva provisió i afegia, dirigint-se als possibles destinataris: "...E com certs e feel relació a nos feta que los blats qui són en nostres regnes e terres, si bé compartits seran segons havem ordonat, bastaran sufficientment aquest any a tots nostres sotmeses e que les prohibicions e inhibicions per vosaltres fetes de no vendre e trer los dits blats de vostres jurisdiccions és e poria ésser ocasió del dit escàndel..." (ACA, Cancelleria, reg. 926, f. 27v.).

14. En paraules del Cerimoniós: "...e som certs per feel relació a nos feta que los blats qui són en lo dit Principat bé compartits basten sufficientment aquest any a tots los habitants del dit Principat..." (ACA, Cancelleria, reg. 926, f. 109 v.- 110 r.).

15. En una altra carta del rei, datada a 28 d'octubre de 1374 i dirigida als oficials de Girona, Montblanc, Lleida, Vilafranca, Tàrraga i Cervera, es feia explícita la necessitat de garantir l'abastament de Barcelona: "...E atés encara que la dita ciutat ha mester major provisió que en altre loch per rahó de la estada del dit senyor rey e per raó de les armades que-s fan... E atés encara que la dita ciutat de si mateixa és pus freturosa e menys fructuosa en gra que loch de la senyoria del senyor rey..." (ACA, Cancelleria, reg. 987.).

16. Tot i aquesta nova iniciativa, la política de guiatges, com veurem, va continuar mantenint-se al llarg de tota la crisi.

17. Els preus fixats, "...haüt esguard als lochs on serà fet l'aforament e ço que costaria de aportar d'allí a Barchinona...", eren els següents (ACA, Cancelleria, reg. 987, f. 27r.-29r.):

general motivades per la "gran malícia de les gents" i encaminades a assegurar la circulació del cereal¹⁸. Aquest intent, però, tampoc tingué èxit i el dia 28 d'octubre se susprenien les ordinacions (en principi fins el proper 15 de gener) a causa del dèficit blader de Barcelona, on no podia fer-se front a les necessitats de la població a curt termini¹⁹.

2.3. La invasió de l'infant de Mallorca

Per bé que la intervenció reial pot qualificar-se de molt ambiciosa i era molt difícil que reeixís²⁰, hi hagué un factor suplementari que va contribuir a crear un clima d'instabilitat al país i afavorí el bloqueig comercial: l'intent d'invasió de les companyies de l'infant Jaume de Mallorca. El fill i hereu de Jaume III de Mallorca i Constança d'Aragó entrà a Catalunya el mes d'agost de 1374 amb companyies mercenàries reclutades al sud de França. Aquestes tropes van recórrer el Principat durant els darrers mesos de 1374 i a principis

Quartera de barcelona	Octubre (15/30)	Novembre	Desembre	Gener	Febrer	Fins agost
Forment	45 s.b.	40 s.b.	35 s.b.	30 s.b.	30 s.b.	30 s.b.
Ordi	25 s.b.	23 s.b.	21 s.b.	19 s.b.	17 s.b.	17 s.b.
Avena	16 s.b.	15 s.b.	14 s.b.	13 s.b.	12 s.b.	12 s.b.
Espelta	13 s.b.	12 s.b.	11 s.b.	10 s.b.	9 s.b.	9 s.b.
sègol	30 s.b.	27 s. 6 d.b.	25 s.b.	22 s. 6 d.b.	20 s.b.	20 s.b.
mill/panís	25 s.b.	23 s.b.	21 s.b.	19 s.b.	17 s.b.	17 s.b.

18. El Cerimoniós ordenava, en primer lloc, que tothom manifestés el "forment" que tenia i el nombre de "menjadors" de cada casa en el plaç de vuit dies i sota pena de perdre el blat. Amb aquest objectiu es nomenarien a cada cap de vegueria dos prohoms anomenats "executors" i, en cas necessari, un o dos substituïts. Aquests personatges serien els encarregats de confeccionar el capbreu esmentat i controlar la comercialització del producte, percebent per la tasca un salari procedent de les penes imposades o pagat per les autoritats locals. Un cop inventariades les existències, calia assegurar-ne la circulació i per aquesta raó es disposava, primerament, que el blat confiscat als infractor sigués posat a la venda. D'altra banda, els propietaris de rendes i possessions tenien permís per retenir el cereal necessari pel seu consum fins a la propera collita i per sembrar, però estaven obligats a vendre la resta als preus estipulats. En canvi, els mercaders que portessin forment per mar, per tal d'incentivar les importacions, podien vendre'l al preu que creguessin convenient i retenir-ne per llur provisió. Finalment, les ordinacions preveïen que els regidors de cada ciutat, vila o lloc podrien adquirir tant blat com sigués necessari per abastar la universitat i l'haurien de vendre als singulars que en necessitessin al preu de compra. L'esforç per introduir el producte en els circuits comercials, però, comportava un perill d'acaparament i especulació. Aquesta circumstància explica que les ordinacions limitessin les compres de blat per part dels particulars a la provisió per dos mesos i, en el cas dels flequers, el cereal per pastar i vendre pa durant vuit dies. Ningú podria tornar-ne a comprar fins que hagués exhaurit les existències i els "executors", amb la col·laboració dels revenedors, haurien de vetllar pel compliment de les quotes. L'esmentada normativa havia de tenir vigència fins a l'agost de 1375, després de la collita, i es castigaria amb una pena de 100 morabatins d'or els infractors (ACA, Cancelleria, reg. 987, f. 30 v.- 33 r.).

19. "...així per lo temps de sementer, per lo qual les gents són ocupades en aquelles partides d'on lo gra deu venir, e com sien cars los loguers de les bèsties, per la qual rahó al preu qui es costat en Barchinona blats no aportarien..." (ACA, Cancelleria, reg. 987).

20. Caldria un estudi molt més profund sobre aquesta innovadora experiència que pretenia intervenir el mercat de cereals a tot el Principat.

de 1375 es retiraren cap a Castella, on l'infant Jaume morí el mes de febrer d'aquell any²¹.

En el decurs del mes de novembre de 1374 el rei Pere III s'havia traslladat a Cervera per fer front a la situació i des d'aquesta vila havia ordenat que tota la població i les provisions arreu del Principat siguessin portades a llocs defensables²². L'objectiu de la mesura era que l'exèrcit invasor hagués de cavalcar, en ple hivern, per les comarques catalanes sense cap mena d'ajut i el resultat fou una major paràlisi de la circulació del cereal.

Pel que fa a Cervera, l'estada de l'exèrcit reial a la vila tingué efectes contradictoris en el devenir de la crisi. D'una banda, la presència de tan singulars hostes acostumava a deixar una empremta negativa²³, però, de l'altra, les mesures destinades a l'abastament de les tropes foren aprofitades per les autoritats locals per proveir-se de cereals, molts cops abusant de llurs prerrogatives²⁴.

21. Vegeu R. TESIS, *La vida del rei en Pere III*, Ed. Aedos, Barcelona, 1961 (2a ed.), pp. 278-279; J. ZURITA, *Gestas de los Reyes de Aragón.*, pp. 209-210; E. OLIVERES, *El Rei sense reialme*, Col. "Episodis de la Història", Rafel Dalmau ed., Barcelona, pp.45-47; i J.R. JULIÀ, *Defensa y avituallamiento de los castillos del Rosellón y la Cerdaña en la segunda mitad del s.XIV*, "Acta Medievalia", nº 9, (Barcelona, 1988), pp. 289-291.

22. El 20 de novembre de 1374 el monarca ja envia cartes des de la vila i seguirà fent-ho fins al 20 de desembre (ACA, Cancelleria, reg. 1245, f. 77 r. i v.). En aquella data arriben noves que "les companyes estranyes són a Torà e als Prats engir nos II legües e huy e tot jorn les esperam que deuen venir ací a nos batalla arregada" (ACA, Cancelleria, reg. 1357, f. 31 r. i v.). L'encontre, però, no es produí i els dies següents el monarca partia en direcció a Lleida (ACA, Cancelleria, reg. 1357, f. 36 r.).

23. Segons les referències indirectes que trobem en els volums del manifest, l'acció d'aquestes companyies, en general, eren força nefastes. Així, en el manifest de la Plaça de 1374 a Pere Termens li són descomptats del moble "los vexells que les companyes li cremaren". Bertolí Salamó manifesta dins el moble "una bota, car los vexells li cremaren les companyes". Antoni Mulner manifesta de moble sols "els vexells vinaders i dix que no havie als, car les companyes li ho prengueren tot e cremaren-li I cub" (AHCC, FM, Manifest, 1374, f. 25 r., 76 r. i 77r.). Aquestes referències es repeteixen en el manifest de Framenors de 1375 en què Perico Tallada en la declaració del seu moble exceptua alguns "vexells que li cremaren les companyes" (AHCC, FM, Manifest, 1375, f. 14v.).

24. El 6 de desembre de 1374 una carta reial manava al veguer cerverí que el gra, persones i altres béns siguessin portats a llocs defensables de la vegueria. En aquestes places, però, només deixarien la provisió suficient per arribar al mes de juny i la resta serviria per abastir l'exèrcit concentrat a Cervera. En el supòsit que les autoritats d'algun lloc o particulars es neguessin a obeir l'ordre serien cremades totes les vitalles (ACA, Cancelleria, reg. 1357, f. 5 v.- 6 v.). El 8 de desembre de 1374, el monarca intervenia en favor dels llocs de Savallà i les Piles perquè considerava que eren defensables i no se'ls podia forçar sinó a portar 100 mitgeres de mestura a Cervera (ACA, Cancelleria, reg. 1246, f. 9 r.). El dia 11 del mateix mes, el rei enviava una carta al vescomte Hug de Cardona perquè reunís 600 mitgeres de blat en les terres del seu senyoriu i les portés a la vila cerverina per proveir les tropes allí reunides (ACA, Cancelleria, reg. 1246, f. 22v.-23r.). El 19 de gener de 1375, després del pas de les companyies de l'infant de Mallorca, el noble Ramon d'Oluja, senyor de la Rabassa i Montpalau, es queixava perquè el veguer de Cervera li havia emparat blat i vitalles que portava als seus llocs (ACA, Cancelleria, reg. 1252, f. 7 v.- 8 r.). El 20 de gener d'aquell mateix any els oficials de Cervera encara rebien una carta del rei on, en virtut de l'ordre donada durant la seva estada a Cervera, es deia que podien exigir als llocs de la vegueria que portessin certa quantitat de blat a la vila i que el cereal seria pagat pels paers al preu vigent en aquells moments (ACA, Cancelleria, reg. 780, f. 17 r.).

3. L'abastament de la població

3.1. Les compres municipals de cereal

Deixant de banda un fet accidental com era l'abastament de l'exèrcit concentrat a Cervera, existia un interès dels regidors per proveir la vila de cereal. L'objectiu era evitar l'augment de preus que podia derivar-se de l'acaparament i l'especulació i assegurar la provisió de les classes més desfavorides. Així doncs, el tancament de mercats anà acompanyat de compres directes de blat realitzades per part del municipi.

L'alarma de crisi, com hem apuntat, havia saltat després de la collita de 1374, coincidint amb els esforços de Barcelona per proveir-se i, suposem, amb les notícies de l'entrada de les companyies mercenàries en terres del Conflent i Rosselló. Tot i que no tenim documentació municipal d'aquests moments, a través de referències indirectes sabem que ja en el mes d'agost de 1374 els paers de la vila tenien pensat realitzar importants adquisicions de cereal en nom de la vila²⁵ i, tal com veurem, l'activitat municipal per finançar la compra de blat fou contínua durant tot el 1375.

Aquell any la sequera féu novament acte de presència i la collita tampoc siguié bona. El 30 de juliol de 1375 el rei atorgava a les autoritats locals de Cervera que poguessin comprar i emportar-se forment, ordi, avena o qualsevol altre cereal de llocs senyorials o eclesiàstics encara que els en vedessin la sortida²⁶. La situació al Principat, però, devia empitjorar per moments i calgué recórrer a les importacions sicilianes i, sobretot, atlàntiques²⁷. El 8 d'octubre de 1375 el monarca reconeixia que "*hoc anno in terris nostris non fuit tanta habundancia bladorum*" i concedia als paers i prohoms de la vila que poguessin proveir-se per mar²⁸. Dos dies després, el dia 10 del mateix més, assegurava als mercaders que importaven cereal per mar que podrien descarregar sense entrebancs el producte venut a les autoritats ceriverines el port i al preu que haguessin acordat²⁹.

La manca de documentació local impedeix veure el resultat concret d'aquestes iniciatives i sols resta una anotació del llibre de clavaria de 1376

25. El 14 d'agost de 1374 el municipi ceriverí obtenia una llicència per vendre censals morts per un valor total de 36.000 s.b. per comprar blat per a la vila (ACA, Cancelleria, reg. 926, f. 129 r.-v.).

26. ACA, Cancelleria, reg. 927, f. 195 v..

27. Paradoxalment, el N. d'Europa vivia una bonança climàtica i l'onada de sequera que havia fet malbé dues collites consecutives a l'àmbit mediterrani, les afavorí allí de tal manera que, per exemple, la de 1375 es recordada en la Crònica de Limbourg per la seva excel·lència. En els 14 anys precedents no se n'havia conegut cap d'igual i tant a Alsàcia com a Anglaterra obtingueren una superabundor de cereal que féu que els seus preus davallessin ostensiblement (A. CURTO, *Op. cit.*, p. 214).

28. ACA, Cancelleria, reg. 927, f. 253v.-254r..

29. "...feta convenença o seguretat de descarregar los dits forment e blats en altres lochs, puxats qualsevol quantitat o quantitats de forment o d'altres blats que havets fet o farents venir per mar descarregar o fer descarregar en aquell port que ab la universitat de la vila de Cervera o ab son síndich o procurador vos porets convenir e aquell forment e blats vendre a la dita vila e singulars de aquella a aquell preu o for que-us porets convenir..." (ACA, Cancelleria, reg. 927, f. 25 r.-v.).

on es fa esment al sou pagat a Pere Roqueta, mercader, que havia treballat a Barcelona comprant “blat de la mar” per a la vila³⁰; més endavant es precisa l'origen del cereal: “forment de Flandes”³¹.

3.2. El finançament de l'abastament blader

Afortunadament, les dades referents al finançament de les compres de gra realitzades per la vila són més abundants i es documenten, bàsicament, dos mètodes per obtenir els capitals necessaris per a les operacions: el préstec i els censals morts.

El procediment més important i còmode fou el crèdit a llarg termini, concretament la venda de censals morts³². El rei, senyor de Cervera, atorgà dos llicències als regidors per vendre censals morts i convertir les quantitats obtingudes en blat per a provisió de la vila. La primera és del 14 d'agost de 1374 i contempla la venda de censals per un valor de 36.000 sous barcelonesos³³. La segona és de 26 de gener de 1375 i concedeix al municipi que pugui vendre 2.000 s.b. de censal mort a un interès de 12.000 s.b. per 1.000 s.b.; és a dir, per un valor de 24.000 s.b.³⁴.

Els censals morts per comprar blat que tenim documentats a partir d'aquestes llicències són els següents³⁵:

<i>Data</i>	<i>Preu/pensió</i>	<i>Compradors</i>
³⁶ 23-octubre-1374	6.000s.b./500s.b.	Pere Ametlla, d'Omells de Tàrraga
³⁷ 26-octubre-1374	1.800s.b./150s.b.	Maria, muller de Bernat de Santa Fe, de Preixana
³⁸ 21-novembre-1374	4.200s.b./350s.b.	Jaume Vila, rector de Granyena
³⁹ 21-novembre-1374	1.400s.b./100s.b.	Pere Queralt, prevere beneficiat de Granyena
⁴⁰ 27-novembre-1374	1.200s.b./100s.b.	Guillem Pujalt, prevere de Cervera
⁴¹ 27-novembre-1374	1.200s.b./100s.b.	Guillem Mir, d'Oluja Jussana

30. AHCC, Clavaria, 1376, f. 41r. i 42 v..

31. AHCC, Clavaria, 1376, f. 98 r..

32. Sobre aquest sofert recurs del municipi cerverí medieval (i d'altres) vegeu M. TURULL, *La configuració jurídica del municipi baix-medieval. Règim municipal i fiscalitat a Cervera 1182-1430*, Fundació Noguera, Barcelona, 1990, pp. 457 i ss..

33. ACA, Cancelleria, reg. 926, f. 129r.-v.

34. ACA, Cancelleria, reg. 780, f. 22r.-22v..

35. En base a un volum redactat a partir de 1377 i que conté tots els censals i violaris que durant aquell any encara no havia redimit (AHCC, FM, Censals, 1353-1402).

36. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 55 r..

37. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 70 v..

38. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 76 r..

39. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 76 r..

40. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 73 r.. AHCC, FN, P. de Montreal, Censals, 1373-75, f. 20 r.-28

41. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 73 v.. AHCC, FN, P. de Montreal, Censals, 1373-75,

⁴² 28-novembre-1374	3.200s.b./200s.b.	Bernat de Ferrera, rector de Montoliu
⁴³ 28-novembre-1374	2.400s.b./200s.b.	Bernat de Ferrera, rector de Montoliu
⁴⁴ 11-desembre-1374	6.000s.b./500s.b.	Bernat de Salavert, de Castellfolli
⁴⁵ 23-desembre-1374	1.800s.b./150s.b.	Francesca, muller del difunt P. Sacoma, de Cervera
⁴⁶ 8-gener-1375	2.400s.b./200s.b.	Pere de Lloses, de Puiggròs
⁴⁷ 8-gener-1375	4.800s.b./400s.b.	Guillem de Lloses, de Puiggròs
⁴⁸ 6-març-1375	6.000s.b./500s.b.	Pere de Cornellana, de Sedó
⁴⁹ 4-octubre-1375	7.000s.b./500s.b.	Ramon de Guardiola, canonge de Guissona
⁵⁰ 24-novemb.-1375*	4.800s.b./500s.b.	Fills d'Eimeric Sacirera, castellà de Savallà

En total, uns 60.200 s.b. -200 s.b. més dels permesos en les llicències reials- foren obtinguts mitjançant censals venuts, normalment, a un interès del 8'3%, però que en dos casos es pogueren vendre al 7'1% i en un al 6'2%⁵¹.

El segon procediment, menys important, fou el crèdit a curt termini sota la forma, en aquesta ocasió, de préstec sense interès. L'any 1374 el Consell acordà que sigués fet un "prest" forçós entre alguns singulars amb recursos per finançar l'abastament de la vila i de les classes més desafavorides⁵². La quantitat obtinguda amb aquest procediment fou de 14.371 s.b. i el blat comprat amb els diners fou venut entre la població. La venda proporcionà al municipi 19.158 s. 7 d. m^a b. que permeteren: tornar les quantitats prestades a cadascun dels singulars, lliurar 4.000 s.b. al clavari de 1375 "per pagar los càrrechs de la universitat" i encara sobraren 777 s. m^a b., una mitgera i quatre punyeres d'ordi⁵³. Aquestes xifres indiquen que les autoritats locals degueren vendre el cereal a un preu un 25%, aproximadament, més car que no el compraren. Tot i que no podem precisar a què respon aquesta diferència, no creiem que es tracti d'una operació especulativa, sinó més aviat de la suma

42. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 69 v..

43. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 78 r..

44. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 77 r..

45. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 72 v..

46. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 4 v..

47. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 5 r..

48. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 17 r..

49. AHCC, FM, Censals, 1353-1402, f. 64 r..

50. AHCC, FM, Censals, 1375-1402, f. 69 r..

51. Aquesta suma suposava unes noves pensions anuals de 4.950 s.b., que engreixaven encara més l'endeutament censal i agreujaven la situació financera de municipi. A més, també trobem llicències reials per vendre censals amb motiu de les obres de les muralles que es feren coincidint amb l'entrada de l'infant de Mallorca i de la redempció d'altres censals antics (ACA, Cancelleria, reg. 1247, f. 23 r.-v. (1375-gener-4. Lleida) i ACA, Cancelleria, reg. 780, f. 18 v.-19r. (1375-gener-23. Lleida).

52. Segons una notícia indirecta trobada en el llibre de clavaria de 1376, l'any 1374 "...lo Conseyll acordàs que per la gran carestia que ere, entant que les gens no podien bastar a comprar blat, azò que piyor era no avien ab que comprar-se'n, que fos feit l prest entre alguns singulars..." (AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 7v.). Els singulars, segons una altra notícia indirecta, sabem que foren Mateu Bonjoc i Berenguer Gilarbert, jurisperits, Antoni Toldrà, notari, i "alguns altres" de la vila (ACA, Cancelleria, reg. 1246).

53. AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 7v..

de les despeses d'administració (salari de personal, lloguers de magatzems...) al preu de compra del cereal.

3.3. *La botiga del blat municipal*

Certament, les adquisicions frumentàries municipals comportaven una activitat administrativa important derivada de la conservació en bones condicions del cereal comprat i de la seva venda i distribució entre la població. Així, per exemple, una comissió formada per Ramon Pere, Jaume Moxó i Berenguer de Castelltort, mercaders, i Jaume Ferrer, notari, fou l'encarregada de comprar el gra amb els diners del prèstec esmentat de 1374. Posteriorment, Berenguer de Castelltort, un d'ells, administrà la moneda i el blat de les vendes fetes als particulars, essent fiscalitzada la seva gestió per Berenguer de Foix i Berenguer de Cardona, oïdors de comptes⁵⁴.

Aquest servei no era nou⁵⁵, però l'any 1375 es donà un pas important vers la seva institucionalització dins el marc municipal. En una carta datada el primer de febrer el rei Pere el Cerimoniós concedia guiatge especial a la "botiga dels blats" que els regidors havien anat constituint i constituïen de manera extraordinària per fer front a les necessitats de la vila i dels seus habitants. La botiga de la vila i el cereal emmagatzemat en aquesta gaudirien a partir d'aquell moment de la protecció del monarca i no podria ésser executat per raó de cap deute de la universitat o particulars d'aquesta. La provisió també establia que els encarregats de la dita botiga o "botiguers" passats, presents i futurs haguessin de retre comptes als paers per la seva gestió i encomanava als oficials reials que garantissin aquesta i totes les altres disposicions⁵⁶.

L'any 1376 era Bernat de Vilagrassa qui regia aquesta institució i portava la comptabilitat de les entrades i sortides de diners i cereal⁵⁷. La "botiga" no comptava amb cap construcció pròpia i permanent per encabir i distribuir el gra, sinó que llogava magatzems a particulars o aprofitava l'espai de la casa de la vila⁵⁸. Aquest fet resulta comprensible si es considera que la Paeria presidia la plaça del Blat, punt de venda obligatori d'aquest producte a Cervera

54. AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 7v. i ACA, Cancelleria, reg. 1246.

55. La primera referència que tenim a "una botiga en la qual los paers tinguen blat per vendre al preu que-s comprarà" es remunta a 1333, durant el "mal any primer" (Vegeu M. TURULL, "El mal any primer"... pp. 53-54. Sobre l'evolució posterior, vegeu M. TURULL, *La configuració...*, pp. 328-329).

56. AHCC, FM, Correspondència, s. XIV.

57. AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 50 r., 53 v. i 98 r..

58. Aquesta hipòtesi es basa en una referència de clavaria: "Item, com la sala del Conseyll fos plena de blat e aguessem a tenir conseyll al portxe de la sala e fos ple de fenaz e broça, per ço nos fem escombrar lo dit portxe e fem donar an Guillem Ferrer qui l'escombrà: II sólidos "(AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 36 v.).

des de 1356⁵⁹, i allotjava sota les seves voltes les mesures oficials utilitzades en les transaccions⁶⁰.

4. La intervenció municipal del mercat urbà

4.1. La lluita contra l'acaparament i l'àgio

No obstant, aquest important esforç realitzat pel municipi per proveir la vila i evitar la puja de preus no era suficient. Fruit de l'acaparament i l'especulació, el preu de la mitgera de blat de Cervera, que habitualment estava per sota els 20 s.b.⁶¹, el desembre de 1374 era de 90 s.b.⁶², el més de gener de 1375 de 100 s.b. i el mes de febrer ja arribava als 120 s.b.⁶³; sis vegades el preu normal. Calia anar molt més enllà per tal d'assegurar un mínim abastament de totes les classes socials i lluitar contra aquells que s'enriquien amb la fam dels seus convilatans. Per aquesta raó els paers intervingueren el comerç blader, centralitzant i controlant els circuits habituals des de l'entrada del gra a la vila fins a la seva venda en forma de pa. Tot i que no podem precisar quan començà exactament la intervenció, podem aventurar que coincidí amb l'esmenatada puja de preus esdevinguda en el decurs de la primera meitat de 1375⁶⁴.

El revenedor esdevingué, en aquelles circumstàncies, l'enemic públic número u de les autoritats i el títol d'una disposició general del rei, datada el 15 de juny de 1375, així ho indica: "*Ordinacio facta super bladis revendendis adversus ipsos pravos et inverecondos mercatores ac reipublice inimicos famosos*". En ella, el monarca ordenava que els revendedors només poguessin comprar blat de la collita d'aquell any per llur provisió, sota pena corporal i

59. L'any 1356 el rei Pere III ordenava que el blat que es portés a la vila hagués d'ésser venut obligatòriament a la plaça Major, també anomenada des d'aquell moment Plaça del Blat (M. TURULL, M. GARRABOU, J. HERNANDO i J.M. LLOBET, *Llibre de Privilegis de Cervera (1182-1456)*, Fundació Noguera, Barcelona, 1991, p. 169).

60. Sobre referències a aquestes mesures i a la seva administració, vegeu P. VERDÉS, *Les imposicions a Cervera durant la segona meitat del s. XIV*, dins "Col·loqui: Corona, municipis i fiscalitat a la Baixa Edat Mitjana", IEL, Lleida, 1995, pp. 383-422 (pp. 402-403).

61. Una breu aproximació als preus del cereal a Cervera durant la segona meitat del s. XIV pot trobar-se, també, a P. VERDÉS, *Op cit.*, pp. 398-399.

62. Com ja hem dit, a finals de 1375 el rei ordenava al vescomte Hug de Cardona que trametés 600 mitgeres de cereal a Cervera "ad rationem videlicet nonaginta solidos per migeria frumenti, ad mensuram dicte ville Cerverie, et XXXV per migeria annone, ad mensuram iamdictam" (ACA, Cancelleria, reg. 1246, f. 22v.-23r.).

63. Aquestes referències procedeixen de les queixes que els deutors censals morts que pagaven llur pensió o interès en forment exposaren al rei durant aquests mesos (ACA, Cancelleria, reg. 1246, f. 91 v.-92 r. i 107 r.; reg. 1247, f. 27 v.; i reg. 1252, f. 6 r.-v.) i que el monarca va resoldre taxant a la baixa el preu del cereal (ACA, Cancelleria, reg. 780, f. 4 v.-5 r.).

64. Aquest fet sembla deduir-se de les queixes dels compradors de la imposició que gravava l'elaboració i venda del pa ("fleques i pes de molí"), els quals havien arrendat a començaments d'any l'impost normalment i s'havien vist molt afectats per les posteriors mesures restrictives del municipi (AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 57 v.).

dels béns, i que els beneficis que poguessin obtenir de manera fraudulenta siguessin lliurats a l'almoina; s'insistia, així mateix, en què cap subdit de terres del rei gosés vendre cereal en terres de jurisdicció baronial o eclesiàstica⁶⁵. Un mes després les mesures s'enduriren i, en una carta reial dirigida al batlle de Cervera, s'amenaçava amb la confiscació dels béns i la mort als infractors⁶⁶. Les restriccions per la revenda de blat⁶⁷ es perllongaren fins a les portes de la collita de 1377, moment en què la situació sembla normalitzar-se. El 13 de juny d'aquell any, davant la millora del temps i els esplets, el Cerimoniós revocava les ordinacions fetes contra la revenda i l'acapament de gra per part dels particulars⁶⁸.

Mentre duraren les restriccions, la "botiga dels blats" constituïa el centre redistribuidor de cereal a la vila. El municipi, com ja hem apuntat, era l'encarregat de comprar el blat necessari per a l'abastament de la vila i vendre'l al preu a què l'havia adquirit⁶⁹. A principis de 1376, però, hi ha notícies d'un problema de conservació del blat procedent de Flandes i emmagatzemat al dipòsit municipal. Davant d'aquest fet, el rei determinà que el forment d'ultramar sigués barrejat amb cereal de la terra, per dissimular el mal gust, i els paers assignaren certs prohoms per repartir-lo entre els habitants de la vila al preu a què havia estat comprat; 50 s.b. la mitgera⁷⁰. La botiga municipal, igual que les restriccions en la revenda de blat, continuà mantenint la seva funció fins que les optimistes perspectives de collita de 1377 feren sortir el blat ocult al mercat i el comerç es normalitzà. El 13 d'abril d'aquell any, considerant que el preu del blat baixava cada dia a causa del bon temps, el Consell donava permís als paers per vendre el gra de la botiga al preu que creguessin convenient, sense que hagués de ser necessàriament el preu de compra i encara que perdessin diners⁷¹.

Com pot veure's, eliminada la possibilitat de revenda, les autoritats locals centralitzaren el comerç de forment i aquesta mesura anà acompanyada, també, d'una intervenció en el procés d'elaboració del producte⁷². D'una banda,

65. ACA, Cancelleria, reg. 1092, f. 61r.-v..

66. "...ut tam notissimum dampnum quod nostre reipublice parant in eorum capita et bona retorqueat..." (ACA, Cancelleria, reg. 1092, f. 57 v.-58 r.).

67. Tret d'excepcions puntuals, que ja veurem, només estava permès comerciar amb les autoritats municipals.

68. AHCC, FM, *Thesaurus privilegiorum Cervarie*, f. 32 r.-v..

69. En la ja citada llicència del 8 d'octubre de 1375, el rei donava permís als prohoms de la vila per comprar forment als ports de mar, tenir-lo en una casa sense barrejar-lo amb cap altre blat i vendre'l al preu a què l'haguessin comprat (ACA, Cancelleria, reg. 927, f. 253 v.- 254 r.). Sobre la formació de la botiga vegeu l'apartat dedicat a l'abastament de la població.

70. ACA, Cancelleria, reg. 928, f. 87 r.-v. i AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 48 v..

71. AHCC, FM, Consells, f. 15 r.. El 14 de setembre el municipi continuava tenint problemes per vendre el blat de la botiga amb les menors pèrdues possibles i acordava que sigués repartit entre els particulars, els quals havien de comprar-lo obligatòriament al preu taxat (AHCC, FM, Esborrany de Consells, full solt). L'any 1378 el municipi encara venia dos mitgeres de forment de Flandes que restaven a la botiga dels jueus de l'aljama a 50 s.b. la mitgera (AHCC, FM, Clavaria, 1378, f. 5 v.).

72. A banda de l'obra esmentada de A. Curto sobre Tortosa, un altre treball que pot ajudar a entendre el comerç, els circuits i els diferents estadis d'elaboració del cereal dins l'àmbit urbà és el de P. ORTÍ, *El*

per tal de controlar l'acapament i àgio, els regidors decretaren que les flequeres i els moliners, sota pena de 60 s.b., només poguessin comprar el blat a la botiga municipal, on els era venut pel mostaçaf⁷³, que controlava la seva correcta distribució i comercialització⁷⁴. El zel municipal arribà fins al punt de prohibir, l'any 1375, que ningú entrés pa de fora la vila per tal que no hi hagués la més mínima oportunitat d'especulació⁷⁵. D'altra banda, l'actuació municipal es dirigí cap a la moderació dels preus del producte i s'ordenà als forns que prenguessin pel "dret de puja" un pa per cada trenta pans que enfornessin, quan habitualment en prenien un cada vint-i-quatre⁷⁶. En aquest sentit també caldria esperar algun tipus de franquesa respecte al dret de moltura⁷⁷ i els impostos municipals⁷⁸ que gravaven la farina i el pa, però no tenim prou dades per afirmar-ho amb seguretat.

4.2. *El paper de la iniciativa privada*

Amb tot, la intervenció municipal de mercat urbà no fou total i es contemplaren uns marges per a l'actuació privada⁷⁹. Des d'un bon començament s'havia deixat la porta oberta a l'autoprovisió (no a la revenda) de blat procedent de compres o rendes i els regidors locals maldaren per protegir-la⁸⁰. El 4 de desembre de 1375 el rei responia a les queixes dels paers i prohoms de la

forment a la Barcelona baixmedieval: preus, mesures i fiscalitat (1283-1345), "Anuario de Estudios Medievales", 22 (1992), pp. 377-423.

73. Sobre aquest càrrec municipal encarregat del control del mercat i dels pesos i mesures a Cervera, vegeu: M. TURULL, *La configuració...*, pp. 294-301.

74. Els compradors de la imposició de les flequeres i pes dels molins es queixaven perquè s'havien vist molt afectats per les mesures restrictives que els regidors de l'any 1375 havien imposat, concretament que les flequeres haguessin de comprar el blat de la botiga "a ull" (AHCC, FM, Clavaria, 1376 f. 57 v.). El 17 de març de 1377 era novament ordenat que cap flequera ni moliner gosés comprar blat a la plaça sota pena de 60 s.b., delegant en els mostaçafs els en compressin "aitant com mester ne aien" (AHCC, FM, Consells, f. 14 r.).

75. Les esmentades queixes dels arrendataris de la imposició de flequeres i pes de molins de 1375 també se centraven en aquest punt (AHCC, FM, Clavaria, f. 57 v.).

76. Durant els mesos de gener-març de 1377 s'encetà una polèmica amb els senyors dels forns a causa d'aquesta qüestió, ja que pretenien cobrar el dret habitual i es negaven a coure (AHCC, FM, Consells, f. 3 v.- 4 r. i 23 r.). A Tàrraga, vila veïna, el rei havia ja determinat el 5 de gener de 1375 que, considerant l'elevat preu del forment i altres blats, els forners només cobressin per dret de puja un pa cada trenta pans en comptes del pa cada 24 habitual (ACA, Cancelleria, reg. 780, f. 4 r.-v.).

77. També a Tàrraga, les autoritats establiren que els moliners en concepte de salari de moltura només cobressin una punyera per cada vint-i-quatre punyeres que molguessin, quan la taxa habitual era d'una punyera cada setze (ACA, Cancelleria, reg. 780, f. 5 v.- 6 r.).

78. Sobre la política de franqueses i incentius fiscals respecte al cereal iniciada com a conseqüències d'aquesta carestia, vegeu: P. VERDÉS, *Op. cit.*, pp. 403-405.

79. Potser no fou ni podia ser total si recordem, per exemple, que la frustrada temptativa reial de 1374 per controlar el comerç a tot el Principat tingué precisament efectes contraproductius per a l'abastament de la ciutat de Barcelona, un dels motius pels quals havia estat pensada.

80. El 5 de gener de 1375, per exemple, trobem una carta del Rei a R. Vidal, jurisperit de Cervera, perquè intervingui en el conflicte que enfrontava als pahers i prohoms de Cervera i el preposít de S. Pere dels Arquells. Aquest darrer havia venut, feia temps, a Guillem d'Agramuntell, mercader de la vila, 100 mitgeres de forment per 19 s.b. la mitgera i no les havia lliurats a la data acordada; la festa de la Mare de Déu d'agost, suposem que de 1374 (ACA, Cancelleria, reg. 1247, f. 22 v.).

vila respecte als llocs de senyoriu, que sols li corresponia a ell restringir el comerç de cereal i manava als darrers que permetessin emportar-se'n els seus blats als particulars de Cervera o, del contrari, el veguer d'aquesta vila procediria via marques i inclús amb l'host⁸¹. El resultat d'aquesta política sens dubte devia ser favorable quan l'any 1376, coincidint amb els problemes de conservació del blat de la botiga municipal, les autoritats municipals decidien fer un inventari de les partides existents a la vila perquè creien que n'hi havia prou per abastar tota la població⁸². Durant aquell mateix moment fins i tot es contemplà la revenda i el 5 de maig de 1376, l'infant Joan, lloctinent general del rei, donava un permís especial perquè, tot i les restriccions existents, qualsevol comerciant pogués comprar blat a Tarragona o altres ports i revendre'l a particulars de la vegueria i batllia de Cervera al preu que poguessin acordar⁸³.

5. Altres iniciatives municipals contra la crisi

5.1. Les mesures piadoses i la beneficència

Al marge de tota la problemàtica comercial, l'actuació municipal durant aquest període també es desenvolupà en altres àmbits. Un altre tipus de mesures adoptades foren les "espirituals", concretament les processons per demanar pluja. Aquesta era una pràctica habitual en el municipi cerverí i d'altres localitats, on anualment es feien processons coincidint amb festivitats diverses i amb el calendari agrícola per demanar pau, salut, pluja i bon temps⁸⁴. Encara que només tenim dades de 1376, suposem que en el decurs de la crisi l'esmentada activitat espiritual augmentà⁸⁵ i s'hi afegiren ordinations contra la blasfèmia per guanyar-se el favor diví⁸⁶.

81. "...Constituits en la nostra presència los feels nostres paers e promens de la vila de Cervera a nos han humilment exposat que alguns vehins e habitants de la dita vila han algunes quantitats de forment e altres blats en los lochs vostres [llocs de senyoriu], axí per rahó de rendes que han comprades com per lurs propis lauraons com per altres raons; los quals blats, segons que dien, vosaltres no lexats traure dels dits lochs ne portar aquells a la dita vila, ans havets fetes inhibicions e vedes que los dits blats no sien [...] trets ne portats a la vila damunt dita, en gran preiudici lur, on com siam clarament certificats que en la dita vila ha gran fretura de gra atés lo gran poble que en aquella és..." (ACA, Cancelleria, reg. 1247, f. 24 r.-v.).

82. "...Com gran remor se metés en la vila de blat per lo temps qui era fort sech, en tant que no nich aportaven a vendre ne les gens non trobaven, e fos per alguns proposat en conseyll que prou blat avien en la vila e sobre açò fos acordat que tothom aigués de manifestar son blat en poder d'en Bernat Descanós, escrivà de la cort del batlle..." (AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 48 v.).

83. AHCC, FM, *Thesaurus privilegiorum Cervarie*, f. 32 v.-33 r..

84. M. TURULL, *La configuració...*, pp. 410-411.

85. La primera notícia ens diu que "...com hagués gran temps que no hagués plogut e les gents se esmayasen fort, per ço fos acordat que fesem fer profesó, al qual anés tro a Sent Anthoni..." (AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 27v.). La segona referència documental ens mostra ja una situació molt preocupant, tot i que en el moment en què s'escriu sembla que millorava: "...com nos aquest any per la esterilitat del temps, com agués gran temps que no plovia, ans tots los bens se perdien per secada, fesem fer moltes e diverses profesons e a cascuna fesem fer gran almoyna a pobres, e en especial a les profesons que fem fer a Sent Nicolau, a Senta Caterina, als Prehicadós, a Senta Maria del Camí, a l'Església Major, a les

Les processons anaven acompanyades d'almoines⁸⁷, aspecte que també adquiria especial rellevància en un context de crisi⁸⁸. La beneficència municipal era canalitzada bàsicament a través d'una almoina que les autoritats cerверines repartien anualment i que s'anomenava "Censal de la Caritat"⁸⁹. La referència corresponent a 1376 presenta un quadre tètric presidit per la "pestilència" i la "fam", que escampaven la mort per la vila i provocaven la fugida de la població. En aquest marc els regidors municipals, pròxims a la festa de Pasqua, determinaren com es faria aquell any la Caritat: les rendes serien percebudes en diners⁹⁰, es perdonava la contribució a totes aquelles persones que no poguessin fer front al censal⁹¹, es determinava donar almoina a tothom que ho requerís i es preveia afegir diners del comú en el cas que el producte de la recaptació sigués insuficient per cobrir totes les necessitats. En previsió d'una afluença massiva de gent de la rodalia i per evitar problemes d'ordre públic, es mantingué en secret fins a l'últim moment el dia de lliurament del "pa cuit", però els temors del municipi es confirmaren i hagué d'afegir-se diners per fer front a una situació desbordada⁹².

Menorettes, a Sent Anthoni, al Miracle e altra a la Església Major lo dia que fem gràcies a Déu del bon temps que havíem hagut..." (AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 53v.). I la darrera es tracta de la gratificació del municipi a Guillem dez Guguls, vicari de l'església parroquial "...com per la gran secada que hera e per la gran carestia, nos femem quaix tots jorns profesons e en G. dez Cuguls, vicari de madona Santa Maria, a pregàries nostres trebaylàs ab gran diligència en fer les dites profesons..." (AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 98v.).

86. Tenim notícies d'una disposició general del rei, datada el 25 de juliol de 1375, "contra jurantes Deo" (ACA, Cancelleria, reg. 1092, f. 79 r.).

87. El cereal per fer aquestes almoines procedia de la botiga de la ciutat i l'any 1376 eren abonades per aquesta raó 64 ll. 17 s.b. a Bernat de Vilagrassa (AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 53 v.).

88. Deixem de banda les causes pies instituídes per particulars, com ara l'estudiada per F. Xavier RIVERA, *Ramon Serra el Vell: poder, condició i caritat d'un mercader cerверí a les acaballes del s.XIV*, "Miscel·lània Cerverina", 10 (1996), pp. 37-70.

89. Aquest servei pietós estava constituït pel conjunt de rendes que, en virtut d'alguna disposició testa-mentària, gravaven els béns de particulars. El Consell era l'encarregat d'establir tot allò que feia referència al seu pagament, percepció i distribució: generalment el cens anual es pagava en forma de pa cuit, tot i que en funció de les circumstàncies també podia fer-se en diners o gra, especialment blat; el preu del gra i l'equivalent en pa cuit era establert previament pels magistrats locals; l'administració era encarregada a uns funcionaris anomenats "procuradors de la caritat"; el Censal era recollit poc abans de la festa de Pasqua i durant aquesta data havia de fer-se l'almoina (vegeu M. TURULL, *La configuració...*, p. 360).

90. La decisió responia a l'elevat preu que tenia el forment en aquells moments i a la intervenció municipal del mercat del pa.

91. Aquesta mesura també era excepcional, ja que al llarg del s. XIV normalment trobarem disposicions reials per tal d'obligar a fer efectives les almoines establertes a qualsevol causa pia (AHCC, FM, *Thesaurus privilegiorum Cervarie*, f. 1r. (1359), f. 1r.-v. (1368), f. 1v.-2r. (1383) i f. 2r.-2v. (1383)).

92. "Item, com lo temps en l'any de regiment de nostre offici fos mal e de gran carestia, en tant que tota la gent se exie de la vila per zo com morie de fam, e s'acostàs la festa de Pascoa, on tots temps era acostumat de fer caritat, fo acordat per lo Conseyll, que a honor de Déu e de madona Santa Maria e per zo que la misericòrdia de Déu fos enclinada a relevar aquella pestilència e fam, que fos feita caritat e que fosen dats diners e que per zo com los singulàs de la vila eren fort oprimits que solament fos agut lo censal d'aquells qui pagar poguesen e aprés que a l dia no sabut en l'alba fos cridada la Caritat e que a tothom que volgués penre almoina fos dada caritat e si lo censal no bastave que nos hi fesem compliment dels bens de la universitat. Perquè nos, ab acort d'alguns prohomens, a l dia no sabut per degú sinó per

L'any 1377, com ja hem dit, la situació millorava; s'esperava una bona collita i baixaven els preus degut a la sortida al mercat dels estocs de cereal emmagatzemat pels especuladors. Les classes humils, però, estaven molt tocades per les privacions i, paradoxalment, una sèrie de pluges els impedia llogar-se i aconseguir diners per comprar blat. Davant d'aquesta contingència, la decisió de les autoritats fou que els paers fessin pastar blat de la botiga municipal amb els diners procedents del Censal de la Caritat a un preu polític de 30 s.b. la mitgera⁹³. No obstant, escarmentats per l'experiència de l'any anterior, la caritat no havia de ser indiscriminada: es designaren una sèrie de prohoms per cercar tots els "pobres" de la vila; posteriorment, un dia que es mantenia en secret, es trametria el pa a les cases dels dits pobres; i si faltaven diners es cobriaren els deutes que els singulars tenien amb la Caritat dels anys anteriors⁹⁴.

5.2. El problema de l'aigua

En un altre ordre de coses, els paers eren conscients que la greu carestia patida per Cervera en aquests moments era deguda també a un problema crònic de la vila: l'aigua⁹⁵. El desencadenant de la crisi havia estat la sequera, però els problemes d'abastament hídric no varen contribuir en absolut a mitigar els efectes d'aquest accident climàtic. Per aquesta raó, davant la multiplicació dels conflictes que es derivaven d'aquesta situació⁹⁶, l'any 1375 els paers i prohoms de Cervera demanaren al monarca permís per cercar i obrir les venes d'aigua de la font situada vora el castell de Bordell, prop de Civit. L'objectiu era portar-la fins a Cervera i construir sèquies per regar "*propter maxima habundancia bladorum que ex irracione dicte aque*

nos e per los Preicadós, fem cridar la dita caritat e aquí vingeren molts frares als quals foren dats en almoina a cascun frare [en blanc] e lo censal de la caritat que serà justat no bastà, ans hi faltaren, los quals fem bestreure a nostre clavari e los procuradós damunt dits... XXXV ll. XIII s. III d." (AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 53 v.).

93. El preu de la mitgera de forment de Flandes dipositat a la botiga, com hem vist, era de 50 s.b. la mitgera i la present baixada s'explicaria per la decisió del Consell de poder vendre el blat amb les menors pèrdues possibles per evitar pèrdues majors després de la collita d'aquell any (AHCC, FM, Consells, 1377-abril-13, f. 15r.).

94. AHCC, FM, Consells, 1377- abril- 13 (f. 15 r.) i 29 (f. 19 r.) i maig-12 (f. 23 r.).

95. Vegeu A. DURAN, *Llibre de Cervera*, Curial, Barcelona, 1977, pp. 63-70 i M. TURULL, *Agricultura i ramaderia a Cervera als segles XIII i XIV*, "Miscel·lània Cerverina", 8 (1992), pp. 65-96.

96. El 4 de gener el Rei demanava a Berenguer de Gilabert, jurisperit de Cervera, que intervingués en el conflicte que enfrontava l'Hospital de la Vall amb els molins. El primer posseïa un hort a l'"Horta inferior" que regava- i podia regar- amb l'aigua del "Rec dels Molins" i llavors els dits molins li ho impedièn, causant-li gran mal i perjudici (ACA, Cancelleria, reg. 1247, f. 22v.-23r.). D'altra banda, l'any 1376 els homes de Pallerols, S. Antolí, Rubinat, Timor, S. Pere dels Arquells i Montpaó, regaven cada dia i impedièn que hi hagués suficient corrent al riu Ondara perquè els molins de Cervera puguessin moldre. Aquest fet va produir un efecte molt negatiu en els ànims dels cerverins i els sotsveguer, davant del perillós clima social, es traslladà a aquells llocs per manar que s'avinguessin a regar els dies que els pertocava (AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 38 r.).

*perveniet*⁹⁷. L'any 1376, però, les deficiències continuaven i s'hagueren de prendre noves mesures: durant deu dies, 136 homes participaren en les obres que es feren en la font d'Ondara, vora Pallerols, menys abundant que la de Bordell, per bé que més regular⁹⁸.

5.3. La carestia de vi

Fruit també de la precarietat climàtica foren els problemes en el cultiu del raïm que patí la vila durant aquests anys. La manca de pa, doncs, es veia agreujada per l'escassetat d'un altre producte bàsic en la dieta de l'època: el vi⁹⁹.

Aquest fet obligà els regidors cerverins de 1375 a trencar el proteccionisme tradicional¹⁰⁰ i a donar un permís general per introduir vi i verema procedent de fora els termes de la vila¹⁰¹. La verema de 1376 tampoc devia ser gaire bona quan a començaments de 1377 es plantejà una nova contradicció per a les autoritats locals: calia que vingués vi a la vila, però aquest no vindria amb la imposició habitual que gravava el producte. Els paers es debatien entre la necessitat de la cosa pública i els quantiosos ingressos procedents de la imposició del vi¹⁰². Finalment, el Consell decidia prendre una decisió salomònica: crear una comissió de vuit consellers encarregats de supervisar la venda del poc vi que hi havia a la vila, gravat amb la imposició habitual, i, posteriorment, permetre l'entrada de vi forani exempt fiscalment¹⁰³.

97. ACA, Cancelleria, reg. 927, f. 98v.-99r. (1375-abril-9. Lleida). La llicència, però, se suspengué momentàniament a causa de l'oposició mostrada pel noble Dalmau de Queralt, que reclamava la senyoria del lloc on es trobava la dita font (ACA, Cancelleria, reg. 1249, f. 55r.-56v. (1375-maig-4/6. Lleida)). El Rei, després d'escollar les dues parts, es pronuncià favorablement a la vila, que al·legava que el clot on es trobava la font pertanyia a Pere de Conesa, castlà del lloc de Bordell. El dia 15 de maig aixecà la suspensió, demanant a Dalmau de Queralt que respectés la decisió i als paers de Cervera que es fessin càrrec dels danys que poguessin ocasionar durant la recerca i portada d'aigües (ACA, Cancelleria, reg. 1253, f. 4r.-5v.).

98. AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 80r..

99. Sobre la importància d'aquest producte en l'alimentació medieval, vegeu L. STOUFF, *Revitaillement et alimentations en Provence aux XIVe et XVe siècles*, Mouton, Paris, 1970, pp. 83-100.

100. Vegeu M. TURULL, *Agricultura...*, pp. 74-80.

101. L'enfranquiment de l'entrada del vi i la verema va perjudicar a G. Pujalt i Bertomeu de Robió, arrendadors l'any 1375 de la imposició, que es negaven a pagar al municipi, el qual decidia cobrar per justícia (AHCC, FM, Clavaria, 1376, f. 31r.-v. i 92r.).

102. L'any anterior s'arribà a vendre per 1.225 lliures, la segona quantitat més alta de la dècada després de 1372 (1.490 ll.); ambdues després de caresties vinícoles. Sobre l'arrendament de la imposició vegeu M. TURULL, *Agricultura...*, pp. 78-80.

103. AHCC, FM, Clavaria, f. 3 r. (1377-gener-7).

6. Conclusió

Arribats a aquest punt, comptem amb prou elements de judici per capir l'abast de la crisi de subsistències de 1374-1376 a Cervera i l'actuació de les autoritats municipals per fer-hi front.

La sequera havia provocat la successió de tres males collites que afectaren gran part de la ribera occidental de la mediterrània. Durant la primavera de 1374 els consellers de Barcelona ja havien començat a mobilitzar-se en previsió de dificultats i després de les messes l'alarma salta arreu del país. Els paers cerverins, tal com feren en altres localitats del Principat, procediren llavors a restringir la sortida de cereals per tal de garantir la provisió dels seus convilatans. El tancament de mercats, però, es produïa com un moviment reflex i potser desmesurat que tenia efectes contraproductius. Això és el que sembla desprendre's de la reacció de l'autoritat reial, que prenia una sèrie de mesures encaminades a contrarestar el bloqueig comercial i garantir l'abastament de la ciutat comtal. No obstant, les iniciatives foren infructuoses i la situació es veié agreujada per l'intent d'invasió del Principat protagonitzat per les companyies mercenàries de l'infant Jaume de Mallorca.

Durant l'estiu de 1374 el municipi cerverí també va començar a comprar cereal amb l'objectiu d'incrementar les existències a la vila, evitar l'augment de preus que podia derivar-se de l'especulació i assegurar la provisió de les classes més desfavorides. Les adquisicions podien realitzar-se a les zones productores de la rodalia mercès a l'autorització reial obtinguda per Cervera per emportar-se blat de llocs eclesiàstics i de senyoriu. La deficient collita de 1375, però, féu empitjorar la crisi a la Corona d'Aragó i calgué recórrer a les importacions sicilianes i sobretot atlàntiques. En aquest context hi ha notícies de mercaders comprant "blat de la mar" a Barcelona en nom de la vila i més concretament gra de Flandes. El finançament d'aquestes operacions econòmiques es realitzà mitjançant la petició de préstecs forçosos a alguns singulars de la població i, sobretot, la venda de rendes de censal mort. L'administració dels diners i del forment adquirit corresponia als encarregats de "botiga dels blats" municipal; institució de caràcter extraordinari, constituïda per fer front a les necessitats de la vila i dels seus habitants.

Amb tot, el tancament del mercat i les compres de gra fetes per les autoritats cerverines no impediren que des de finals de 1374 els preus del producte pugessin de manera alarmant, fruit de l'acaparament i l'especulació. Per aquesta raó, els paers centralitzaren i controlaren els circuits habituals, des de l'entrada del blat a la vila fins a la seva venda en forma de pa. En el decurs dels primers mesos de 1375 la revenda de blat era prohibida i l'esmentada "botiga dels blats" esdevenia el centre redistribuïdor de cereal a la vila. Flequeres i moliners, sempre suspects de practicar l'àgio,

només podien comprar forment en el dipòsit municipal i el mostaçaf controlava en la seva correcta distribució i comercialització. La intervenció municipal del mercat urbà, però, no fou total i es contemplaren uns marges d'actuació privada. Els particulars podien comprar blat fora de la vila o percebre llurs rendes en cereal, sempre que no el revenguessin o hi especulessin. En casos d'extrema necessitat, fins i tot, es deixà la porta oberta a la revenda per tal d'atraure comerciants i gra a la vila.

El quadre de la crisi a Cervera durant els anys 1374-1376 es completa amb l'actuació municipal en d'altres àmbits a banda del comercial. La beneficència municipal (el "Censal de la Caritat") adquirí una especial rellevància i les processons cercant el favor diví es multiplicaren en aquells moments d'angoixa. No obstant, els paers eren conscients que, encara que Déu els donés pluja, calia solucionar un problema crònic i s'iniciaren obres en les fonts pròximes per tal de millorar l'abastament d'aigua de la vila. Finalment, l'atenció dels regidors es dirigí cap als problemes provocats per la sequera en el cultiu del raïm: fou necessària una intervenció municipal en el comerç vitivinícola per garantir la provisió d'aquest altre element bàsic de la dieta medieval.

L'estat d'excepció finalitzà amb els esplets de 1377. La sortida al mercat de les partides ocultes, destinades a l'especulació, provocaren una baixada de preus i la normalització del comerç blader i vinícola. La perllongada carestia, no obstant, havia deixat una empremta profunda a Cervera i altres llocs de Catalunya, però això constitueix l'objecte d'un altre estudi.

